

УДК 364-78

ЗОВНІШНІ ФАКТОРИ ПРОЦЕСУ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ГРОМАДИ ТА МОЖЛИВІ СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ ЇХ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ

Жиленко Руслан В'ячеславович

Серед науковців, політиків та пересічних громадян точаться жваві дискусії щодо процесів, які відбуваються в сучасному економічному та соціальному житті суспільства. Процеси глобалізації супроводжуються збільшенням рівня забруднення навколишнього середовища, зростанням нерівності у розподілі доходів, втратою етнічної, релігійної, національної, регіональної самобутності певних громад. Відповідно виникає питання переосмислення поняття розвитку в звичайному розумінні шляхом перенесення наголосу на сталість, забезпечення соціальної справедливості та відповідальне ставлення до довкілля. Саме в такому контексті до економічного розвитку ставляться прихильники теорії економічного розвитку, який орієнтується на громаду.

Ключові слова: економічний розвиток громади, зовнішній вплив, стратегії зміцнення громади.

Цей підхід виник як практична реакція громад на власні проблеми. Подібний процес водночас відбувався у різних частинах світу, в абсолютно відмінних географічних, культурних та політичних умовах. Відповідно до цього неможливо дати універсальне визначення цьому поняттю. Так, наприклад, згідно з визначенням Центру економічного розвитку громади при університеті імені Саймона Фрезера, «Економічний розвиток громади – це процес, за допомогою якого громади можуть ініціювати й виробляти власні рішення своїх спільних економічних проблем, і в такий спосіб, розвивати довготерміновий потенціал громад та стимулювати інтеграцію економічних, соціальних та екологічних завдань» [1].

Економічний розвиток громади як жоден інший соціальний процес є тісно пов'язаним з повсякденними потребами індивідумів та цілих громад. Водночас, як і саме життя людей, він відбувається в широкому контексті політичних, соціальних, економічних, культурних, правових, технологічних тощо факторів. Унікальність процесів економічного розвитку в кожній окремо взятій громаді зумовлена насамперед переплетінням, свого роду, грою вищезгаданих факторів. Безумовно, вони виступають не лише зовнішнім фоном, на тлі якого відбуваються процеси економічного розвитку громади, але й внутрішніми складовими ЕРГ. Економічний розвиток громади, за великим рахунком, спрямований на перетво-

рення соціальної реальності, взаємного пристосування, адаптації громади та соціального, політичного, економічного, культурного тощо середовища. ЕРГ здатен змінювати, трансформувати зовнішнє середовище, але водночас не слід піддаватися ілюзіям щодо його всесильності, універсальності його методів, технологій та спеціального інструментарію. В будь-якому випадку залишається цілий ряд факторів, які не підлягають повному контролю з боку учасників процесу ЕРГ. Усвідомлення, розуміння та урахування цих факторів, цього зовнішнього середовища, здатність використовувати його, є необхідною умовою успішності процесу ЕРГ в кожній окремо взятій громаді.

Метою даної публікації є аналіз зовнішніх факторів впливу на економічний розвиток громади. В статті визначаються регіональні, національні та міжнародні фактори впливу на ЕРГ.

Економічний розвиток громади зазнає впливу ряду факторів регіонального, національного та міжнародного рівнів. Серед них слід виділити такі як: соціальні, економічні, політичні, культурні, технологічні тощо.

Навіть найменші громади, безумовно, знаходяться в системі факторів, які справляють значний вплив на їх розвиток. На місцевому або регіональному рівні до них можна віднести наступні:

- адміністративна інфраструктура;
- інформаційна інфраструктура;
- наукова і технологічна інфраструктура;
- державна політика;
- нормативна база;
- соціокультурні особливості [2];
- успадковані особливості розвитку (path dependency).

Розглянемо для прикладу останній з факторів: успадковані особливості розвитку. Тут мається на увазі свого роду «залежність від пройденого шляху». Це залежність людей та громад від структури економіки, що склалася в регіоні, рівня освоєння території, демографічної ситуації, соціокультурних особливостей населення та неформальних інститутів (традицій та норм), що впливають на форми зайнятості, доходи, мобільність населення, а в більш широкому плані – на людський та соціальний капітал. Цей фактор доволі часто ігнорується або недооцінюється, оскільки все це сильно залишається переконання, успадковане з

радянських часів, про те, що вольовим рішенням можна створити будь-що на «пустому місці». Створені в такий спосіб підприємства є яскравим прикладом важливості вищезгаданого фактору. Значна частина таких підприємств виявилася нежиттєздатною в перехідний період: монопромислові (монопрофільні) міста-заводи, так і не стали містами з диверсифікованою структурою зайнятості і міським способом життя, деградують. Значна кількість підприємств, розміщених без врахування реальних витрат (транспортні тарифи, стан інфраструктури, якість робочої сили тощо) не змогли адаптуватися до нових умов. В ринковій економіці вплив успадкованих особливостей розвитку є надзвичайно великим і в значній мірі визначає «коридор можливостей» для розвитку регіону або громади [3].

Наслідки нехтування цим фактором можна легко проілюструвати на прикладі цілої мережі підприємств електронної промисловості, збудованих за радянських часів в населених пунктах Карпатського регіону. Підприємства, покликані своїм існуванням сприяти вирішенню цілого ряду соціальних проблем, зокрема безробіття, своїм банкрутством на початку 1990-х рр. лише загострили цю проблему.

Всі вище значені фактори відіграють важливу роль і на загальнонаціональному рівні. Відмінність полягає в тому, що якщо місцеві фактори є свого роду умовами, тлом, на якому відбуваються процеси економічного розвитку громади, то національні – виступають скоріше в якості правил, меж, якими процес ЕРГ є обмеженим. На нашу думку слід виділити чотири найбільш важливі групи національних факторів: законодавче поле, політичні фактори, економічні фактори та соціальні фактори.

Наприклад, економічні фактори включають до себе курс національної валюти, митні тарифи та збори, інфляційні процеси, податки, міжбюджетні відносини, урядові субсидії, інвестиції тощо.

Нескладно прослідкувати те, як, скажімо, курс національної валюти може впливати на ЕРГ. Дешева національна валюта є надзвичайно вигідною для великих виробників-експортерів. Водночас, робить роботу соціальних підприємств, підприємств на основі громади та просто дрібних та середніх виробників, орієнтованих на внутрішній ринок, малорентабельною.

Слід зазначити, що різного роду фактори не слід розглядати окремо, оскільки вони, зазвичай, є тісно пов'язаними між собою та справляють комплексний вплив. Наприклад, на думку дослідників, загальнодержавні органи можуть і повинні підтримувати ЕРГ шляхом розширення повноважень, розробки і запровадження системи заходів та процедур, а саме:

- Роз'яснення прав громадян на рівний доступ до можливостей та на самоорганізацію для колективних дій;
- Зміцнення правового статусу добровільних об'єднань та громад;
- Визнання ролі об'єднань громадян в управлінні та наданні послуг;
- Вдосконалення правових, податково-бюджетних, політико-економічних та управлінських норм діяльності органів місцевого самоврядування;
- Забезпечення сумісності галузевої політики та систем з принципом розширення повноважень органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян.

Останнім часом все частіше для позначення цілого комплексу міжнародних факторів вживається поняття «глобалізація». Неоднозначність впливу процесів глобалізації вже достатньо очевидна, особливо в країнах, що розвиваються та країнах перехідного типу. Глобалізація по різному впливає і на об'єкти меншого масштабу – регіони, окремі громади.

В результаті глобалізації зовнішні фактори в значній мірі визначають успіх або невдачу зусиль, які здійснюються країнами, що розвиваються або країнами перехідного типу, на національному і, навіть, місцевому рівнях. Розрив між розвинутими країнами та тими, що розвиваються свідчить про те, що для підтримки темпів глобального прогресу в напрямку сталого розвитку необхідно забезпечити сприятливі та динамічні міжнародні економічні від-

носини, що сприяють міжнародному співробітництву в таких галузях як: фінанси, передача технологій, проблема заборгованості, ринок робочої сили, торгівля.

Таким чином, основними міжнародними факторами, що впливають на процес ЕРГ є:

- Міжнародні фінанси (доступ до джерел фінансування, притік/відтік фінансів);
- Технології (доступність та доступ до технологій, технологічна нерівність та технологічне відставання);
- Заборгованість (тісно пов'язана з попередніми факторами);
- Ринок робочої сили (визначає кількість та якість робочої сили);
- Торгівля (асиметричний, нерівнозначний обмін, який зазвичай нав'язується менш економічно та політично впливовим країнам, регіонам, громадам);
- Часткова втрата державою свого суверенітету (згідно з позицією неолібералів, уряди не повинні займатися підтримкою охорони здоров'я, освітою, житловим фондом, питаннями зайнятості населення).

Цілком очевидно, що жодна громада не може ізолювати себе від зовнішніх впливів, і повинна на них реагувати. Нижче приведено лише деякі стратегії та методи, які можливо використати для перетворення зовнішніх впливів на можливості для розвитку громади.

Цілий ряд стратегій відомі під назвою «Басейн» громади. У даному разі громада розглядається як умовний басейн, який має джерела надходження «води» та місця, де вона витікає. Басейн ніколи не буває порожнім, навіть якщо приплив води мінімальний, оскільки всі громади мають чимало активів, таких як природні ресурси (мальовничі краєвиди, сировину для промисловості), таланти мешканців, фізичні будівлі та інфраструктуру (каналізаційні мережі, дороги тощо). Такі активи називаються капіталом громади, а головна мета ЕРГ полягає у його збереженні та примноженні.

З «басейнної» моделі випливають дві базові стратегії ЕРГ:

«Перекиривання каналів витікання» – це стратегія, орієнтована на зменшення потоку ресурсів за межі громади. Один з підходів передбачає зменшення обсягів імпорту, що надходить до економіки громади. Іноді цей підхід називають заміщенням імпорту. Ідея полягає в заохоченні мешканців та компаній купувати товари й послуги місцевого виробництва, а не отримувати їх із зовні. Такий підхід не лише зменшує відплив грошей з економіки громади, а й зміцнює позиції місцевих виробників товарів та надавачів послуг.

«Збільшення припливу надходжень» – це стратегія, спрямована на збільшення обсягу доходу, отриманого від товарів та послуг, які на сьогодні експортуються. Збільшити обсяг експортованих товарів або послуг буває неможливо, але вартість цих продуктів часто можна збільшити. Цей принцип передбачає додавання вартості перед тим, як експортувати продукцію. Наприклад, експорт готових дощок замість необроблених колод дозволяє принести у громаду більше грошей. Ще більше вартості можна додати, якщо експортувати не дошки, а готові меблі.

«Укріплення басейну» – це стратегія зміцнення сильних сторін громади. Часто у громадах є ресурси і активи, якими нехтують, або використовують неповною мірою. Це можуть бути природні ресурси або навички, притаманні лише мешканцям громади, які можуть стати основою для організації нового бізнесу. Крім того, в кожній громаді є фінансові активи, які можна об'єднати для потреб місцевих інвестицій і використати для залучення та регулювання інших каналів фінансування [4].

Таким чином, всі ці стратегії передбачають розвиток елементів, які уже існують в економіці громади. Вони не передбачають пошуку зовнішнього рішення; натомість в них використовують «запас» наявних у громаді навичок і талантів. Ці стратегії заохочують самодостатність громади замість залежності від сторонніх власників і капіталу. Вони допомагають громаді краще підготуватися, щоб успішно протистояти негативному впливові ззовні.

Література та джерела

1. Public Participation and the New Forest Economy. Discussion Paper on Concepts: Community Economic Development.: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://web.unbc.ca/geography/faculty/greg/publications/FRBC_Disc_paper-CED.pdf

2. Brooks D.B., Peters R. Water: The Potential for Demand Management in Canada // Discussion Paper. Science Council of Canada. – 1988. – №8.
3. Елена Мешайкина. Международные экономические отношения. Процесс глобализации и управление предприятием// Белорусский журнал международного права и международных отношений, 2002 — № 4: [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://evolutio.info/content/view/533/53/>
4. Економічний розвиток громади. Навчальний посібник/ За заг. ред. Жиленко Р.В., Ільченко Н.В. - Ужгород: ПП Данило С.І., 2007. – С.177

Среди учёных, политиков и обычных граждан продолжают активные дискуссии о процессах, которые происходят в современной экономической и социальной жизни общества. Процессы глобализации сопровождаются увеличением уровня загрязнения внешней среды, ростом неравенства в распределении доходов, потерей этнической, религиозной, национальной и региональной самобытности определенных сообществ. Соответственно возникает вопрос переосмысления понятия развития в обычном понимании с путем переноса внимания на устойчивое развитие, обеспечение социальной справедливости и ответственное отношение к окружающей среде. Именно в таком контексте к экономическому развитию относятся сторонники теории экономического развития, ориентированного на местное сообщество.

Ключевые слова: Экономическое развитие местного сообщества, внешнее влияние, стратегии укрепления местных сообществ.

There is an active discussion among scientists, politicians, and regular people on the processes in modern economic and social life of society. Globalization processes are accompanied by environmental pollution, increased income inequality, and loosing of ethnic, religious, national, and regional identity of the communities. Re-thinking of the traditional understanding of development by shifting the stress to sustainability, provision of social justice, and environmental responsibility has become a topical issue. This is the way the supporters of community economic development theory understand economic development.

Key words: community economic development, external influence, strategies of community strengthening.